12. De stembuszege van Kohl

Zij doen inkopen op de Kurfürstendamm in West-Berlijn. Zij harken keurige voren in de grijze grond voor hun huis in het dorp. Zij vegen de stoep, nemen het vuil in de straatgoot in één moeite door mee. Zij lopen met kinderwagens rond, houden stil op het marktplein waar een 'landloop' gaande is in samenwerking met het partnerstadje van 'drüben' en waar een blaaskapelletje het geheel opgewekt begeleidt. In stad en land leggen zij in de stembureaus de stembiljetten op tafeltjes, de kieslijsten ernaast, hangen zij een gebloemd gordijn om de triplex hokjes of zetten zij de schermen van hard plastic op keukentafels. Daarin of daarachter moet het allemaal gebeuren. En overal in het land schijnt de zon, bloeit de gele forsythia en dringen de bloesems zich een weg uit de knop.

Op de laatste dag voor de eerste vrije, democratische en geheime verkiezingen sinds de Rijksdagverkiezingen van november 1932 is de sfeer in Oost-Duitsland anders dan sinds het begin, zomer 1989, van de exodus van de landgenoten het geval was. Anders, positiever, maar vooral normaler, en bovenal Duitser. Overal voelt men dat het oude Duitsland is gebleven – men klopt nog steeds in de dorpscafés op de tafels ter begroeting – en dat het nieuwe Duitsland, met zijn vrijheid en democratie, al bijna vanzelfsprekend is geworden. 'Gute Wahlen,' zegt de dirigent van de blaaskapel als hij voor de laatste maal zijn stokje neerlegt. De weg terug naar Duitsland is men geestelijk wie weet hoe lang geleden al ingeslagen. Op deze 'stille zaterdag' lijkt men bij het doel te zijn aangekomen en lijkt de gang naar de stembus de volgende dag niet meer dan het ritueel dat deze innerlijke gang moet bevestigen. Zo gezien lijken deze verkiezingen, althans op het platteland rond Berlijn, als twee druppels

water op verkiezingen in Drente of Noord-Limburg.

Natuurlijk is het anders, dat hoort bij de Duitse kwestie. Men weet dat men met die vrijheid, die democratie en die eenheid nog niet diezelfde Mercedes heeft. Natuurlijk zijn de bleuheid en de wrevel te zien waarmee de Oostduitser reageert op zijn rijke Westduitse broeder. Een broeder die soms zijn auto op de stoep parkeert. Of die in het restaurant de pepersteak met doperwten, die omgerekend negentig cent heeft gekost, terugstuurt naar de keuken omdat de steak te klein en de doppers te groot zijn. En die, op de terugweg naar West-Berlijn, hem nog langer bij de benzinepomp in de rij laat staan omdat hij zijn Mercedes nog even wil voltanken met goedkope benzine. Op deze laatste dag van de oude DDR lijken dit soort spanningen gedevalueerd tot spanningen die er overal in de wereld bestaan tussen de eenvoudige, naar beleefdheid en conservatisme neigende plattelanders en de stedelingen die er allemaal wat 'moderner' over denken.

Ook in Berlijn is men op deze zaterdag allang overgegaan tot de orde van de dag. Men zit op de nieuwe, overvolle terrasjes langs Europa's nieuwste boulevard die loopt vanaf de Brandenburger Poort tot aan de Marx-Engels-Platz, het begin van de socialistische steenwoestijn. Men eet 's avonds in een restaurant, daarna gaat men naar de disco en dan naar bed. En, o ja, morgen is er stemmen.

Zelfs in de nachtelijke uren in 'der Uni-verselle Club' van de Humboldt-universiteit is niets te merken van enige verkiezingskoorts. De studenten schuifelen op jaren-zestig muziek wat rond in het halfduister of drinken een gesubsidieerde slok schuimloos bier aan de bar. Dit weekeinde is het warmste weekeinde sinds maart 1968, sinds de Praagse lente dus. De totale afwezigheid van de studenten in de Berlijnse lente laat zien dat deze een ander karakter heeft. Hier is men weliswaar ook bezig het communisme van zich af te schudden, maar voor het overige biedt de Oostduitse 'revolutie' weinig nieuws: het is vooral imitatie van het Westen en inhalen van verloren jaren. In deze nacht herinnert alleen de blik op de slaperige kermis van draden, schotels en zendwagens voor de Volkskammer en de wakkere Japanse journalist, een van de bijna tweeënhalfduizend journalisten in de stad, die te midden van dit alles een live stand-up doet voor de kijkers

thuis na de ochtendshow, aan de 'historische gebeurtenis' die vanaf zeven uur in de ochtend in tweeëntwintigduizend kieslokalen zal plaatsvinden.

Maar welk stembureau men deze zondag ook binnentreedt – of het nu het schoollokaal is in de Berlijnse binnenstad of het zaaltje naast de dorpskroeg in Krummensee – , de stemming is nu eens gelaten of sceptisch, dan weer welwillend, soms zelfs positief ('Ik voel me gewoon beter dit keer'), maar nergens euforisch. De stemming onder zowel de stembureauleden als onder de kiezers is er een van 'burgerplicht'. Alles verloopt zoals gepland, er zijn nauwelijks kiezers die om hulp vragen want men heeft zich terdege voorbereid. Onverkwikkelijkheden zijn er nauwelijks te melden. De kiezers knikken goedendag bij binnenkomst, kruisen achter gordijn of scherm een rondje aan, knikken weer goedendag en vertrekken naar het buitenhuisje om de volkstuin op orde te brengen, naar de Müggelsee om daar al dan niet topless op een plaid te gaan liggen, of gewoon naar huis om met de buren te kaarten onder het genot van koffie en cake en een glaasje schnaps.

De enige vraag die in de stembureau steevast met zwijgen of ontwijkend gemompel wordt beantwoord is die naar hun politieke voorkeur bij de lokale verkiezingen van mei 1989. Toen kreeg de communistische staatspartij van Erich Honecker, de man met paspoortnummer 000.000.01 die vanuit zijn zolderkamer van de pastorie in Lobetal heeft laten weten dat hij dit keer niet gaat stemmen, 99,85 procent van de stemmen. Wat men op deze vraag krijgt te horen, is ongeveer zoals een stembureaulid in Atlandsberg het formuleert: 'We willen één, vrij, sociaal veilig en welvarend zijn. Niet meer, maar ook niet minder, want we zijn moe en hebben weinig geduld meer.'

Wat betreft de uitslag behoeft men weinig geduld te hebben. Om zes uur worden de zelf gefiguurzaagde of machinaal uit grijs karton vervaardigde stembussen op zijn kop gezet en begint in het bijzijn van menig kiezer het tellen. Daarna worden de stembiljetten en de uitslag aan de koerier meegegeven naar de districtshoofdstad. Om twee minuten over zes brengt de Westduitse televisie, die zich op het gebeuren heeft voorbereid als op een maanlanding, de eerste

precieze prognose: overweldigende overwinning voor de Alliantie voor Duitsland, vernietigende nederlaag voor de SPD, verrassend goed resultaat voor de PDS. Om halfzeven wordt de trend bevestigd door de eerste officiële computerprognose en valt er niets meer af te wachten, te bezien of voorlopig te reageren.

Voor Bündnis '90, de Grünen, het Unabhängiger Frauenverband en de Vereinigte Linke, kortom, voor de revolutionairen van het eerste uur, blijven in het Haus der Demokratie de tafels vol met de dubbel gebakken, dubbel belegde vloerbroodjes. De paar honderd aanhangers, van wie sommigen present zijn met kinderen en baby's, eten er met tamelijk lange gezichten van, ook al weet Demokratie Jetzt-leider Konrad Weiss hen even op te beuren met de analyse dat zij weliswaar slechts een paar procent hebben behaald, maar eigenlijk de overwinnaars van de verkiezingen zijn. Zij waren het immers die deze verkiezingen überhaupt mogelijk hebben gemaakt. En, zo voegt Neues Forum-leider Jens Reich er aan toe: 'De verkiezingsleuze had geluid: "Nieuw denken heeft het land nodig", en die leuze geldt nog steeds.'

In het zalencomplex Am Friedrichshain is de toestand desolaat. Hier worden aan halflege tafeltjes aan zuinige lippen in ontgoochelde gezichten fluutjes Kupferberg Goldchampagne gezet die waren bedoeld voor breed lachende monden ter viering van de overwinning. Om halfacht geven de Jazz Makers het op. De swingende muziek maakt de leus die achter hun rug op de muur staat – 'De toekomst heeft weer een naam: SPD' – alleen maar nog schrijnender. Nog geen halfjaar na de wonderbaarlijke wederopstanding en nog geen maand na de voorspelde absolute meerderheid heeft de SPD met de behaalde krappe 22 procent de toekomst in het oostelijke deel van Duitsland voorlopig alweer achter zich.

In het gebouw van het voormalige Centraal Comité is intussen een volksfeest aan de gang van de PDS. De voormalige 'betonkoppen' hebben zich sinds de 'vernieuwing' veranderd in fervente fans van muurschilderingen, muziek van The Doors en van snelle talkshows in lederen kuipstoelen. Hier gedragen de verliezers van de Duitse revolutie zich als overwinnaars omdat zij toch nog ruim 16 procent hebben

gescoord. Bij de politiek-culturele inhaalmanoeuvre presenteren de oud-communisten zich als de avantgarde van de nieuwe '68-generatie in de DDR. Het 'succes' heeft de PDS te danken aan de ernstige premier Modrow, de populairste politicus in de DDR na Gorbatsjov, en aan de brutale Gregor Gysi, die ook door buitenstaanders als de slimste en geestigste politicus van het land wordt beschouwd. Met ernst en humor gaven zij de gedemoraliseerde aanhang het zelfbewustzijn terug, met de angst voor de Anschluss verstrekten zij de strijdlust. Zo zijn zij erin geslaagd de kinderen van het gestaalde kader aan de partij te blijven binden. Ondanks de euforie bij de PDS moet echter zelfs schrijver Stefan Heym voor de camera bekennen dat er van de DDR na deze uitslag niet meer zal overblijven dan de herinnering. 'De DDR als voetnoot in de Duitse geschiedenis,' zegt hij somber.

Die geschiedenis wordt de komende tijd geschreven door bondskanselier Helmut Kohl en zijn zegevierende Allianz für Deutschland die ruim 47 procent van de stemmen heeft behaald. Ofwel, door zijn eigen CDU. Hoe die geschiedenis eruit zal zien, kan men al opsnuiven in het Palast der Republik. Het ruikt er naar parfum van dure dames en zweet van elkaar vertrappende tv-ploegen en fotografen op weg naar de grote historische plaat. Buiten bij de als modern boegbeeld vormgegeven Gaststätte Ahornblatt, het theater tegenover het 19de eeuwse gebouw van de minister-president met zijn veel te hoge toren, gaat het er minder geregisseerd aan toe. Hier is de CDU in aanzwellende vreugde bijeen. Voor de deur van dit voorlopige bolwerk van de nieuwe machthebbers in de 'nog-DDR' vechten de nieuwe aanhangers zich een weg naar binnen en, als zij daar door ademnood bevangen dreigen te raken, weer naar buiten. Dames in het lang zien hun kapsel geruïneerd, smokings raken bevlekt. Hier woekert samen wat vindt dat samen aan de macht behoort te zijn in het nieuwe Duitsland.

Er is deze avond slechts één gastcommentator die wil wijzen op de betrekkelijkheid van de historische dag in Duitsland, en dat is Wolf Biermann. 'Wat in de Sovjetunie gebeurt is veel belangrijker. Hij die in het Oosten het licht heeft aangestoken, lijkt nu als eerste te verbranden: Gorbatsjov.' In Oost-Duitsland zijn er vanavond maar weinigen die daaraan

denken. Men denkt aan de dag van morgen. Het huidige vertrekcijfer naar de BRD ligt nog steeds rond de tweeduizend per dag. De vertrekkers overdenken voor de laatste keer wat ze morgen allemaal mee zullen nemen. De anderen denken dat zij met deze verkiezingen al terug te zijn in Duitsland. Maar ook zij weten dat ze vroeg op moet staan om datgene te bereiken waarvoor men vandaag heeft gestemd.

Het coalitiekabinet (Allianz, SPD, BFD) onder leiding van Lothar de Maizière dat drie weken later de goedkeuring krijgt van de nieuwe, vierhonderd leden tellende Volkskammer, draagt het stempel van de tegenstrijdigheid, en vooral van de theologie. De 50-jarige De Maizière werd advocaat omdat een zenuwaandoening in zijn arm zijn carrière als altviolist verstoorde. Sinds 1985 is hij vice-voorzitter van de Evangelische Synode van de DDR. Hij heeft zich, zei hij in november, meer voor de kerk dan voor de CDU ingezet, omdat hij zich nu eenmaal meer thuisvoelt in de kerk dan in de politiek. De nieuwe minister van Buitenlandse Zaken is Markus Meckel die Ibrahim Böhme als SPD-leider is opgevolgd omdat deze evenals Schnur vroeger voor de Stasi zou hebben gewerkt en ondanks zijn ontkenning is teruggetreden. Meckel (37) is dominee en wilde zich vooral inzetten voor het milieu en de sociale belangen van de DDR. Dominee is ook DSU-leider Ebeling (56). Hij beperkte zijn campagne tot de wens van een zo snel mogelijke aansluiting bij de Bondsrepubliek. Hij mag zich nu als minister van Ontwikkelingssamenwerking richten op de noden van de Derde Wereld. En dominee is eveneens de nieuwe minister van Ontwapening en Defensie, Rainer Eppelmann (47) van Demokratischer Aufbruch, die als verklaard pacifist en dienstweigeraar moet onderhandelen met zijn Westduitse collega Stoltenberg en zijn collega's van het Warschaupact.

Zo eindigt de voorlopige afronding van de Oostduitse revolutie daar waar het allemaal begonnen is: in kerkelijke kring. De protestbeweging ontplooide zich onder de hoede van de kerk, de Ronde Tafel kwam samen onder voorzitterschap van kerkleiders en ook de eerste dag van de nieuw gekozen Volkskammer begon in de kerk, de Gethsemane-kirche in Oost-Berlijn. De dienst was een eerbetoon aan de kerk, aan

wier matigende invloed het immers mede te danken is geweest dat de DDR niet in chaos en geweld is weggezonken.

Slechts een handjevol Oostduitsers is op de dag van de beëdiging gekomen om dit kabinet, dit resultaat van alle strijd voor de democratie, te bezichtigen. Daarvoor is de stemming in het land te bedrukt geraakt. 'Wat heb ik aan die democratie als dat betekent dat de prijzen alleen maar stijgen en mijn pensioentje door die monetaire unie met West-Duitsland wordt gehalveerd tot 225 D-Mark,' vraagt een vrouw bij de bushalte. Een tuinman die de plantenbakken buiten op het plein verzorgt heeft de afgelopen dagen al die aspirant-ministers langs zien komen: 'Wat een bleke lui, die kunnen de kar toch helemaal niet uit de modder trekken. De zaak is allang geregeld. Deze regering is louter loze verpakking, volstrekt overbodig.'

Niet iedereen is zo negatief. Er is wel degelijk ook opluchting dat er eindelijk een democratische regering is en dat de communisten vanaf vandaag definitief de macht kwijt zijn. Maar het gevoel nog steeds in de lucht te hangen, met een zeer pijnlijke buiklanding in het verschiet, overheerst. Nu de Duitse eenheid naderbij komt, vinden, paradoxaal genoeg, de bezwaren ertegen steeds meer gehoor onder het volk. De nieuwe regering zal er daarom rekening mee moeten houden dat de wind haar in toenemende mate in het gezicht zal blazen.

De animo voor de lokale verkiezingen van 6 mei is daarom bijna afwezig. Andere zaken dan politieke verkiezingsprogramma's bepalen het beeld, zoals het jaarlijkse Lentefeest, eind april en begin mei. In Oost-Berlijn draait een knalgeel open sportwagentje, nauwelijks drie turven hoog, rondjes op de Marx-Engels-Platz. Op de kap staat 'Camel'. Langs de 'Linden' staan kraampjes waar de wit-geüniformeerde mannequins gratis sigaretten uitdelen. Op hun pet staat 'Peter Stuyvesant'. In het Museum für deutsche Geschichte is een tentoonstelling (motto: 'Tschüss SED') van de mooiste spandoeken en plakkaten die op 4 november 1989 in Berlijn werden rondgedragen. Buiten voor de deur staan de bontgekleurde Food Express en het muziekpodium van Marlboro: 'Test the West.'

Ook de Muur voor de Brandenburger Poort ondervindt

wat de kracht van het Westen betekent. De machine met rupsbanden en de hydraulische hamer van Krupp is begonnen het 174 meter lange, drie meter dikke rondeel, het symbool van de Duitse deling, te verkruimelen. En de Krupphamer heeft daar verrassend weinig moeite mee. Iets verder richting Potsdamer Platz biedt een grenswacht voor 10 D-Mark een spannende vlucht aan over de brede Todesstreifen tussen de twee muren, niet ver van het houten kruis dat eraan herinnert dat hier nog nauwelijks één jaar geleden een echte vluchteling werd doodgeschoten. Voor 5 D-Mark schijnt men elders in de stad in een nog overeind staande wachttoren te mogen picknicken. En voor iets meer Marken kan men dat desgewenst ook nog doen in een bij Checkpoint Charlie verramsjt uniform met evenveel sterren op de kraag als de grenswacht draagt.

De Lentefeesten verlopen in een sfeer van kalme, geordende anarchie en staan in het teken van de D-Mark, niet van de eerste vrije lokale verkiezingen. Onder de honderden stalletjes in het centrum is er niet één bij van de vierentwintig partijen of groeperingen die in de hoofdstad meedoen om een plaatsje te veroveren in de wijkraden, de gemeenteraden en de districtsraden (Kreistage). Is de DDR, na op 18 maart voor de eerste keer in achtenvijftig jaar in vrijheid te hebben gestemd, nu, zes weken later, alweer verkiezingsmoe? Het lijkt erop, maar schijn kan bedriegen. Waar is dat de Kiescommissie er, zes dagen voor de verkiezingen, nog altijd niet in is geslaagd meer dan 75 procent van de minimaal benodigde honderdvijftigduizend stembureauleden voor de ruim tweeëntwintigduizend stemlokalen te vinden. Dit wordt geweten aan de nieuwe resignatie, de anonimiteit van de grote steden, aan het feit dat de 258 501 kandidaten voor de 119 652 zetels geen zitting mogen nemen in de stembureau's en ten slotte aan de enigszins complexe stemprocedure. In tegenstelling tot 18 maart, toen men slechts één partij kon aankruisen, kan de burger op voorstel van Neues Forum dit keer drie stemmen uitbrengen. Hij kan ze alle drie aan één en dezelfde kandidaat geven, of verdelen over verschillende kandidaten, en zelfs over verschilende partijen.

Eén reden voor de lusteloosheid onder de kiezers gaf de Kiescommissie niet, en die wordt tijdens een rondrit door de

dorpjes van Mark Brandenburg het vaakst gehoord: waarom moeten we stemmen op organen waarvan we niet weten waartoe ze gerechtigd zijn? De bevoegdheden zijn staatsrechtelijk zo onduidelijk omdat de competenties eigenlijk door de Länder moeten worden vastgesteld. En die moeten in de herfst eerst nog worden gekozen. 'En waar wil dat nieuwe gemeentebestuur eigenlijk het geld vandaang halen om de dingen te doen die moeten worden gedaan?' zegt een gast van hotel Der Zwarze Adler in het nog altijd mooie middeleeuwse Hanzestadje Tangermünde.

Inderdaad, geld is er niet. Niet voor de verkiezingen, niet voor beleid. De plakkaten aan de muren van het laatgotische raadhuis kondigen nog Kohl in Magdeburg aan: 'Wohlstand statt Sozialismus.' Het is sneeuw van gisteren. De overige plakkaten, met inheemse lijm geplakt, zijn allang door de wind meegenomen. De opvallendste affiches zijn die van een Japanse autofabriek: veel snelwegen, de Eiffeltoren en de toren van Pisa. 'Nissan, und ich bin Euromobil.'

De Bonner politici interesseren zich niet voor deze lokale verkiezingen en uit geldgebrek moeten de partijen hun kandidaten presenteren op de achterkant van overgehouden affiches. Soms zijn de teksten naast de foto's getypt, soms met een potlood geschreven. Zijn de plaatselijke politici teleurgesteld over de uiterst magere steun van de zusterpartijen, velen zijn verbitterd over wat er achter hun rug om allemaal reeds wordt bedisseld over de toekomst van hun dorp. Wolfgang Knuth, de burgemeester van Biesenthal, moest ervaren dat 'zijn' LPG een intentieverklaring heeft ondertekend met ene heer Brombach uit de BRD. Thema: de vestiging van een golfclub. En zo is het bijna overal in deze schaars bevolkte streek met zijn arme bodem, waar alleen de natuur met haar bloeiende appelbomen en uitgestrekte koolzaadvelden na de winter weer tot leven is gekomen. De mensen zijn hier nog even arm als altijd en hebben nog slechtere vooruitzichten. Sommige dorpen hebben alleen een kerktoren die een mooi uitzicht biedt.

Geen wonder dat dorpjes als Biesenthal de enige toekomst in het toerisme zien, want zo was het in dit waterrijke gebied ten westen van Berlijn vroeger immers ook. Vandaar dat de goudgravers uit het Westen, die met duimstok en advocaat

rondtrekken door deze 'zandbak van Pruisen', niet overal op dovemansoren stuiten, vooral daar zij opereren in een juridisch vacuüm. Welke grond is van wie? Zo worden landbezitters, LPG-voorzitters en eigenaren van huisjes-aan-het-water bestookt met contracten. Rond Potsdam, waar in 1990 twintig miljoen toeristen worden verwacht, lopen aanvragen voor vier golfbanen, vijf fitnesscentra, zes jachthavens, zeven supermarkten en negendertig hotels.

Tegenover dit geweld zullen, zo wordt gevreesd, de lokale politici het afleggen. In de dorpjes waarin de D-Mark niet is geïnteresseerd, is nog sprake van de ouderwetse dorpspolitiek, met al haar kalme opwinding en optimisme over eigen kansen. Zo is het bijvoorbeeld in Staffelder aan de Elbe. Rond de kruising van een paar zwart-gravel weggetjes liggen een paar boerderijen en enkele rijen huizen. Staffelder telt zeshonderdvijftig inwoners. Aan de komende verkiezingen doen drie partijen mee: de SPD, de Sportgemeenschap en het Rode Kruis. 'De SPD heeft hier de rol van de SED overgenomen,' zegt een man die zijn tuin staat aan te harken. 'Dan zijn er een paar motorcrossers die een eigen terrein willen, en de verpleegster daar in die straat vindt dat haar ziekenpost meer medicijnen en verband in huis moet hebben.' Hard zal het er niet toegaan in dorpen als Staffelder.

Alleen in Oost-Berlijn wordt echte strijd verwacht, en wel tussen de SPD die de macht in de stad wil heroveren en de oud-communistische PDS die Berlijn als laatste bolwerk in de DDR wil behouden. Dit lukt niet. De SPD wordt op zondag 6 mei de grootste partij in Oost-Berlijn, zoals in vele grote steden.

Landelijk moeten de kersverse regeringspartijen, op de liberalen na, verliezen incasseren. De winst gaat naar de kleinere partijen, en vooral naar de twee Boerenpartijen die profiteren van de onrust onder de boeren over het wegvallen van de markt voor hun produkten. Niettemin worden de politieke verhoudingen van 18 maart bevestigd: de CDU blijft de grootste, met daar achter de SPD en de PDS. De revolutionaire krachten van 1989 zijn alleen in steden als Oost-Berlijn een factor van betekenis gebleven. De interesse voor de uitslag is beperkt, iedereen wacht op Dag X, de dag waarop de D-Mark komt.